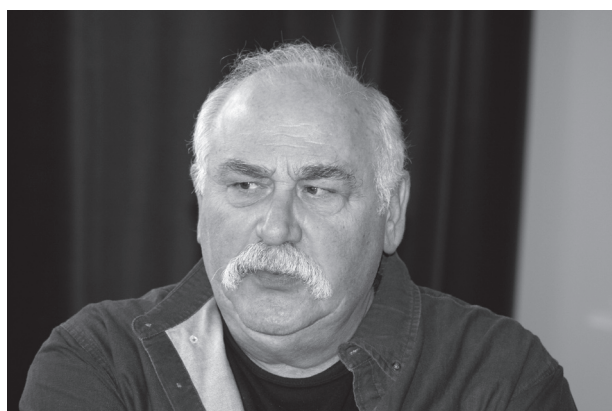


Úgy éreztem, itt van rám szükség

– beszélgetés Fedor Sztrihun lebergi színésszel –



– Mit jelent a rendszerváltás Ukrajna életében, azon belül Lembergében, és mit az ön személyes sorsában?

– Valamikor a hatvanas években, Lembergbe érkezve egy újságos bódében megpillantottam egy újságot *Szabad Ukrajna* címmel. Megláttam és megijedtem. Körbenéztem kérdően, hogy ki provokál engem. A lap a megyei pártbizottság orgánuma volt. Akkor értettem meg, hogy vannak paradoxonok a világban.

Aztán amikor valóban független lett az ország, a lapot átnevezték, *A független Ukrajináért* lett az új címe. Maga a fogalom, a szabad Ukrajna nyugaton megszokott, de Kelet-Ukrajinában megijedtek tőle. A szabadság ott akkor nem is létezhetett. Hogy mit ad mindez nekünk? Ötven éve színpadon vagyok, ebből harmincöt évig abban a másik Ukrajinában dolgoztam, ahol nem lehetett őszintén beszélni. A független Ukrajna csak a szívemben élt. 1991 óta szabadon választjuk meg a dalainkat. Korábban vagy megrendelték, vagy megtiltották a dalokat, a műveket, a színdarabokat. Előfordult, hogy már majdnem készen volt a darab, amelyen dolgoztunk, és akkor jöttek bizonyos emberek bizonyos szervezetektől, és azt mondták: ezt nem szabad, azt vegyék le, ezt nem engedjük, azt nem javasoljuk... Vagy fogtak egy ceruzát, és egyszerűen kihúzták azt a szövegrészt, aminek nem volt szabad elhangoznia. Nem vihettük színre Madách Imre műveit, nem játszhattunk Dosztojevszkijt, Csehovot, Osztrovszkijt. A nyugati szerzőket is csak akkor fordíthattuk le ukránra, ha létezett orosz fordításuk is. A legszörnyűbb az volt, amikor a KGB-sek beültek az előadásra, feljegyez-

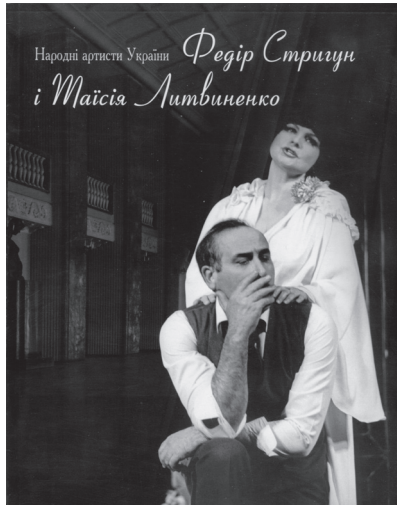
ték a közönség reakcióit, majd elemezték, hogy mikor és miért nevetnek, min szomorodnak el az emberek. Nagyon nehéz volt így dolgozni. Mégis örülök, hogy megérhettem azt is, ezt is, mert már tudom, mi a szólásszabadság, amely az ifjú generáció számára természetes dolog. Most szabadság van. De el kell mondanom, korábban annyira megszoktuk a tiltásokat, hogy bizonyos szempontból visszaírom azt az időt. A színháznak ugyanis mindig meg kell döbbsentenie, ellentmondásokat kell felvetnie. Akkor ezt az ellentmondást a kormánnyal, a párttal kapcsolatban vethettük föl, a nézők pedig özönlöttek a színházba.

– *Hogyan mutatná be Lemberget a magyar olvasónak?*

– Ukrajna nem egységes, sokféleség jellemzi a nyelvet, a földrajzi elhelyezkedését, a kultúráját. Élnek itt galíciaiak, volhíniaiak, huculok, bojkok, bolgárok, magyarok... Az egyes régiók is eltérnek egymástól, hiszen hosszú időn át más-más országokhoz tartoztak. A kelet-ukrajnai területeken élőknek is megvannak a saját történeteik, saját politikájuk, meg az egykor az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó nyugatiaknak is. A nyugati volt a demokratikusabb terület, itt lehetett kinyomtatni azt is, amit a keleti részeken írtak. Még a lengyel időkben is szabadabb volt az élet nyugaton, mint Kelet-Ukrajinában a Szovjetunió idején.

Lemberg mindig előnyben volt, gyakran még Kijevvel, Odesszával, Harkovval szemben is. Ha moszkvai művészek jöttek Lembergbe, az olyan volt nekik, mint ha külföldön járnának. Riga, Tallinn, Vilnius mind külföldnek számított. Itt nem volt olyan erős az elnyomás, még a lengyelesítéssel és az osztrák–magyar hatásokkal együtt sem. Ternopil, Ivano-Frankivszk, Luck, Csernovic, Ungvár és Lemberg valahogy közelebb van Európához. Felsőoktatási intézményei, múzeumi és történelmi hagyományai révén Lemberg mindig is intellektuális központ volt. Ez a város az idők során az ukránság Mekkája, a nemzeti eszme központja lett. Pedig a háború utáni sajátos politika jegyében ide is sok embert telepítettek be a nagy Oroszországból. Még lakásokat is adtak nekik. Lemberg mégis tartotta és tartja magát.

A színházzal szemben támasztott követelmények is nagyon magasak. A mi színházunk Kijevben jött létre 1919-ben, 1922-től vándorszínházként működött,



Fedor Sztrihun 65. születésnapjára készült kiadvány borítója

kor is mindenki ukránul beszélt, nem úgy, mint keleten. Bizonyára ennek köszönhető, hogy a színház nagy figyelemnek örvendett, és gyorsan fejlődött. Társulatunk bejárta az egész Szovjetuniót, a függetlenné válás óta négy ízben jártunk Amerikában és háromszor Angliában. Lengyelországba úgy járunk, mintha hazamennénk. A magyarokkal, a csehekkel és a szlovák barátainkkal viszont kissé akadozik a kapcsolat.

– Mit jelent a kultúra, a színház a mai Ukrajnában, vállal-e szerepet az új identitás kialakításában?

– Szerintem minden nép akkor igazi nemzet, ha van színháza, irodalma, vannak saját művészei. Ukrajnában, hála Istennek, létezik ez a hagyomány, mégpedig magas szinten. Az ukrán színház mindig is népi teátrum volt, mély nemzeti gyökerekkel és jelentős demokratikus hagyományokkal. Ebben szerepe lehet annak, hogy Ukrajnában nem volt arisztokrácia, a grófok, a bárók és egyéb nemesek mind Lengyelországba vagy Oroszországba mentek. Talán veszítettünk, de még többet nyertünk is ezzel. Oroszországban nem találni igazán népi színházat, ezért szeretnek minket az oroszok is, a grúzok is, a balti köztársaságok lakói is. Mindent egybevetve talán a lengyelekhez állunk a legközelebb.

Amikor az ukrán színház létrejött, tilos volt ukránul beszélni, a történelmi személyiségekről vagy az értelmiségről darabot írni, még Shakespeare-t sem volt szabad ukrán nyelven színre vinni. Így ma, amikor szabaddá váltunk, nehéz beilleszkednünk Európa kulturális életébe. Most akarjuk behozni, amit elvesztettünk, most kell színre vinnünk Dürrenmattot, Beckettet. Rávetettük magunkat azokra a kincsekre, amelyekhez korábban nem fértünk hozzá, feldolgozzuk korábban tiltott saját szerzőinket és a külföldieket is.

1931-ben vált állandó színházzá és egyben ukrán állami drámai színházzá. A háború elején Tobolszkba evakuáltak minket, a háború után Zaporozsjéból sokan nem tudtak visszatérni. 1944 óta dolgozunk itt, Lembergben. Színházunk nemzeti talajra került, hiszen itt már akkor

A világ viszont alig ismer minket, még Európa is csak a hopák táncot, a piros nadrágot és a jó énekhangot őrzi rólunk. Senkit nem érdekel, hogy mi van a szívünkben és a fejünkben. Pedig világszínvonalú műveink vannak, itt van például Mikola Kulis,¹ aki olyan műveket írt a húszas években, mint Dürrenmatt 1950 körül. Csak hát ezeket a szerzőket agyonlőtték...

A színház, különösen a mi kissé átpolitizált színházunk iránt nagyon nagy az érdeklődés. Ha fájó pontokra, társadalmi problémákra reagálunk, mindig telt házzal játszunk. Van egy fiatal szerzőnk, aki három darabot is írt a mindennapi életünkről, a hétköznapi nehézségeiről. A *Nápoly, a Hamupipőkének városa* című darabja például azokról a lányokról szól, akik illegálisan dolgoznak Olaszországban. Ez a téma olyannyira érzékeny pontja ma az ukrán társadalomnak, hogy három szezon alatt százhusz alkalommal adtuk elő a darabot az alig egymilliós Lembergben. A jelenlegi 905 férőhelyből kiindulva ez azt jelenti, hogy minden tizedik lembergi látta.

Öt évig fenn, öt évig lenn – így hullámszik a színházi élet. Most épp a hullámvölgyben vagyunk, a gazdasági helyzet sem túl kedvező. A színház drága dolog: a közüzemi díjak, a művészek gázsija, a díszletek, jelmezek sok pénzt igényelnek. Drága az utazás, a szállás, a jegyárakat pedig nem emelhetjük, hiszen

Színházi szerepben



a demokratikus hagyományok miatt arra törekszünk, hogy a színházhoz mindenki hozzáférhessen. A jegyárak az állami támogatásnak köszönhetően nem túl magasak. Mióta nemzeti színházi rangot kaptunk, a finanszírozás is megváltozott. Könnyebben boldogulunk, jobb fizetést tudunk adni a színészeknek.

De vajon figyel-e ránk a hatalom? Igen, de nem komolyan. A kommunisták érdeklődtek irántunk, mert az egypártrendszer ideológiailag is támogatni kellett. A jelenlegi hatalmat nem érdekli, hogy mit csinálunk. Ennek van jó oldala is, mert nem szólnak bele a dolgainkba. Mikor kifogytunk a pénzből, a kulturális minisztériumtól kértünk és kaptunk is segítséget. Ez viszont azt mutatja, hogy mégis figyelnek ránk. Az épület is megérett a teljes felújításra, de olyan sok pénzt igényelne, hogy nem érdemes megcsinálni. Adják ide az árát, és építünk új színházat.

– *Milyen kapcsolata van Magyarországgal, a magyar színházakkal?*

– Mindössze kétszer voltam a magyar fővárosban, de egész életemre belém ivódott a hangulata. Voltam az Operaházban, ahol a *Szerelmi bájitalt* láttam, az Operettszínházban pedig a *Hegedűs a háztetőn* és a *Csárdáskirálynő* című darabokat. A *Csárdáskirálynőt* a múlt század eleji premier óta szünet nélkül játsszák, s ez a tény mély benyomást tett rám. Jártam a Katona József Színházban és a Nemzetiben, láttam a kaposvári társulat játékát is. Nagyon érdekes volt. Soha nem gondoltam volna, hogy a magyar színház ilyen magas színvonalú. Nem csupán az opera és az operett, hiszen az a műfaji sajátosságokból eredően mindenütt jó, hanem a drámai színházak is. A *Hegedűs a háztetőn* Besenyei Ferencsel egyszercsűen fantasztikus volt.

Magyarország számomra olyan, mint egy mese. Ha magyarokat látok, visszatér belém az a hangulat, amely budapesti útjaim során megérintett. Ahogy megláttam önöket, újra ezt éreztem. Sosem felejttem el.

– *Beszéljen saját magáról!*

– Művészeti vezető vagyok, de a színészettel sem hagytam föl. A pályám során több mint százötven szerepet játszottam el, köztük az összes ukrán klasszikust és a világ drámairodalmát: a Lear királyt, Don Juant, Othellót, hadvezéreket. Legutóbb Dürrenmatt drámájában, *Az öreg hölgy látogatásában* léptem föl. Mostanában főleg ukrán klasszikus darabokban játszom.

¹ Mikola Kulis (1892–1937) – ukrán író

² Marija Zanykovecká (1854–1934) – ukrán színésznő, az első professzionális ukrán társulat tagja

³ Mikola Szadovszkij (M. Tobilevics, 1856–1933) – ukrán színész, az első professzionális ukrán társulat tagja

⁴ Nazar Sztodolja – Tarasz Sevcsenko *Nazar Sztodolja* c. drámájának (1843) főhőse

Elvégeztem a kijevi Művészeti Főiskolát, Zaporozsjében dolgoztam öt évadon át, aztán idejöttem, mert tudtam jól, hogy mi a célom. Úgy éreztem, itt van rám szükség, és nekem is nagy szükségem volt az itteni nézőkre. Lembergben nem kellett kettéosztanom magam, mert itt ukrán színházra, az ukrán nyelvre és kultúrára vágnak. Ez boldoggá tett. Keletről származom, Kijev környékén van a hazám. Ott használnak egy kifejezést: hívságok hívsága. Számomra nem fontos, hogy a fővárosban legyek. Nem álmodozom Moszkváról sem, pedig hívtak oda egykori kollégáim. Moszkva nagy lehetőség, hogy világkarriert csináljon az ember, de számomra nem az a lényeges, hogy moszkvaiak, kijeviek vagy poltavaiak ülnek-e a nézőtéren, nekem az őszinte, nyílt befogadó közönség a fontos, amelytől feltöltődöm, mert én is kapok tőle.

Az egyetlen, amiről álmodom: Párizs, Párizs, Párizs. A Nyugat, az már valami: Budapest, Varsó, Bécs, Prága, Berlin... Elmehettem volna, de hát itt van „az úttörő hűsége Lemberg iránt”. A saját színház, a saját kolostor iránti elkötelezettség. Felfedező lehetnék, de már 1965 óta itt dolgozom, itt neveltek az ukrán színház nagyjai, a színészsóriások, akik Marija Zanykoveckával² vagy Szadovszkijjal³ dolgoztak együtt. Olyan emberek voltak ők, akik mindent ösztönösen tettek. Ez ma már nagyon ritka. A mai ifjúság racionális és ropant gyakorlatias. Nekünk még volt eszményünk, erkölcsünk, hűségünk. A cég iránti elkötelezettség is létezett még. A színészet érzelmi oldala, az emóciók nagyon mélyen gyökerező nemzeti szálak. A magyar – az magyar. Ahogy a magyarok érzik *A Cigánybárót* vagy *A Csárdáskirálynőt*, úgy más senki. Ugyanezt gondoltam Moszkvában: szépen játszottak, de soha nem fogják úgy játszani Nazar Sztodolját,⁴ ahogyan azt én érzem és értem.

– *Ha jól látom, otthon érzi itt magát.*

– Igen, nagyon jól érzem magam Lembergben. Vannak problémák, de azok is a mi gondjaink, így az én problémáim is. Volt olyan időszak, amikor hét hónapra keresztül nem kaptunk fizetést. Arra számítottam, hogy a kollégáim elmennek, de senki nem hagyta itt a színházat. A színészethez nem elég a szép arc, ehhez valami fixa idea szükségeltetik, egyfajta szent örület. Ezt nem lehet erőltetni, vagy megvan az emberben, vagy nincs. Az ifjúság ma úgy érzi, nincs megfelelő presztízse ennek a szakmának. Mindenki jogász, bíró, könyvelő, orvos vagy fogorvos akar lenni. A gondolataim akörül forognak, hogy másoknak munkát adjak, ki-neveljem az új színésznemzedéket. Hogy ne maradjon utánam üres föld.

M. P.